

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Управление образования Администрации муниципального района
"Кызылский кожуун" Республики Тыва
МБОУ Чербинская СОШ

РАССМОТРЕНО

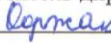
Руководитель ШУМО

Кара-Сал Ч.К.

Протокол № 1
от 30.08.2023 г.

СОГЛАСОВАНО

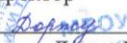
Заместитель директора по УВР:

Ооржак Б.Б.

Протокол №1
от 30.08.2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Доржу М.А.

Приказ № 118-ОД
от 30.08.2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по родному языку (тувинскому) для 3 класса
на 2023-2024 учебный год
учителя высшей квалификационной категории
Монгуш Аяны Ким-ооловны

Черби, 2023

Тайылбыр бижик

3-кү класстың «Литературлуг номчулга» эртеминге тургускан ажилчын программаны Россия Федерациязының «Россияның Школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр, 2011 чылдың Э. Д. Ондарның 2-4 класстарга номчулга программасына болгаш 2013 чылда үндүргени 3-кү класстарның Л.С.Кара-оолдуң «Литературлуг номчулга» номунга даянып тургускан. Бо ажилчын программага школаның Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Номчулгага чылда 34 шак көрдүнүп турар, неделяда 1 шакка санаттынган. Класстан дашкаар номчулганы 1 улдунда-ла 1 шак кылдыр кириген. Бир чылда көрдүнген 34 өөредилге шагын улдуң аайы-биле чижек хуваалдазы :

Бирги улдунда- 8 шак

Ийиги улдунда- 8 шак

Үшкү улдунда- 10 шак

Дөрткү улдунда- 8 шак.

Ажилчын программада кирип турар номчулганың тематиказы кол программада кирип турар чыл дургузунда өөредир темаларның бөлүктөр аайы-биле чижек хуваалдазынга дүгжүп турар:

№	Темалар	Шактар хуваалдазы	
		Класска номчулга	Класстан дашкаар номчулга
1	Экии, «Литературлуг номчулга!» Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг.	1	
2	Тыва-мээң төрөөн черим.	3	1
3	Күс дүшкен. Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг.	2 1	
4	Улустуң аас чогаалы.	2	1
5	Кыш дүшкен. Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг	2 1	
6	Тыва чоннуң чаагай чаңчылдары.	2	1
7	Школа. Эп-найырал. Өг-бүлө. Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг.	3 1	
8	Февраль 23- Ада- чурт камгалакчыларының хүнү.	1	
9	Март 8-Бүгү делегейниң херээженнер хүнү. Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг.	1 1	
10	Амыдырал болгаш күш-ажыл.	2	
11	Апрель 12- Космонавтика хүнү.	1	
12	Час дүшкен.	3	1
13	Бойдус. Экология. Кадыкшыл.	3	
14	Каас чай, чедип кел!	1	
15	Май 1-Частың болгаш күш-ажылдың байырлалы.	1	
16	Май 9-Тиилелге хүнү.	1	
17	Чыл иштинде өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары.	1	

Бо бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурулуг чогаалдар иштинден уруглар төрөөн чериниң, долгандыр турар хүрээлелдиң; эш-өөр болгаш үе-чергелериниң, оларның чуртталгазының, оюн-тоглаазының, ужурадарының; бойдус болгаш оон камгалалының; тыва чоннуң чаагай чаңчылдарының; төрөөн чуртунуң төөгүзүндөн барымдааларының (дээш оон-даа ыңай) дугайында билиглерни шиңгээдип алырлар. «Солун ужурадар» деп бөлүктө чогаалдарны класстан дашкаар немелде болгаш бот-номчулгага ажыглап болур.

Эге школаның 2- 4 класстарына чечен чогаал курузунуң утказы «Төрөөн чугаа» номнарының дузазы-биле илереттинер болгаш боттаныр.

Чечен чогаал номчулгазы деп курузунуң ниити тайылбыры

Номчулга кичээлдери дээрге эге школада өөренип турар кол эртемнерниң бирээзи деп санаттынып турар. Ол уругларның шын медреселдиг номчулгазын болгаш сөзүглел-биле ажылдап билирин, уран-чечен номчулгага сонургалын оттуруп, уругнуң ниити сайзыралынче, эстетиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче кичээнгейни угландырып турар.

Чечен чогаал номчулгазы деп курузун чедиишкинниг өөренип алыр болза, ол эге школаның өске-даа эртемнериниң түннелдерин хандыар. Эге школага чечен чогаал номчулгазының программазы уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Ооң иштинде бир онзагай черни өөреникчилерниң шын чугаалап өөредириниң кол хевири (аргазы) - номчулганың чаңчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары ээлеп турар.

Бердинген курс дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

- ыткыр (дыңналдыр) номчуурунуң хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчуурун, литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянынг номчууру; номчаан чогаалының утказын сайгарып, ында кол чүүлдү илередип, оон чогуур түннелдер кылыры, номчаан сөзүглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварына, абзац дузазы-биле план тургузарына, номчаан чүүлүнүң утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап өөрениринге чаңчыктырар;
- уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарына негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мөзүлүг аажы-чаңга, күш-ажылга кижизидер;
- уругларның ном-биле ажылдап, оон билиг тыварына номну үргүлчү номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран сөстүң тургузукчулары - чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонургалдыг болурун чедип алыр;
- хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле аңгы-аңгы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
- уругларның чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыңнап билириниң база сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарып шыдаптарының чаңчылдарын шиңгээттирер;
- уругларның өөрөнгөн чогаалдарының утказын, ооң маадырларының хөделиишкinnerин, чорук-херектерин ханы шиңгээдип ап, аңаа хамаарыштыр чогуур үнелелди берип, боттарының сагыш-сеткилин хайнышкынны-биле илередип шыдаарының, чечен чогаалды долuzu-биле шиңгээдип алырына аргаларын сайзырадыр;
- чечен чогаалдың уран чурумалдыг дылын, омур-хевир тургузарына аян кирир аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны өөредир; оларны боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалын сайзырадыр;
- шүлүк чогаалын кичээнгейлиг дыңнап билириниң аргаларын сайзыратпышаан, ооң уран сөзүн чарашсынар болгаш ханы шиңгээдип алырының дуржулгазын мөөңнеп, аңаа уран-чечен хөөннүг болгаш сонургалдыг болурун кижизидер;
- долгандыр турар хүрээлел болгаш бойдус дугайында уругларның боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медресеп билириниң дуржулгазын байыдар;

Номчулганы эге школаның өөредилге эртеми кылдыр кириген болганда, ол чүгле өөредиглиг эвес, а кижизидиглиг сорулгаларны шиитпирлээр улуг ужур уткалыг. Хар – назынынга дүгжүп турар уран-чечен чогаалдар-биле таныжылганың мөзү-бүдүш болгаш эстетиктиг ужур-утказы уругларның миниишкinnerинге, угаан-медреселинге болгаш номчукчунуң тура-соруунга салдарлыг, национал болгаш бүгү кижиг төрелгетенниң үнелиг чүүлдеринге тааржыр хууда шынарларның хевирлеттинеринге дузалаар. Өөреникчилерниң моральдыг нормаларже уг-шиин тып билири, оларның боттарының херектери биле

культурлуг кижиниң аажы-чаңының этиктиг принциптеринге хамаарыштырып билирин сайзырадыр; эки сеткилдиг кады ажылдажылганың чаңчылдарын кижизидер. Чечен чогаал номчулгазы деп курсту шиңгээдип ап турар үеде эге школаның өөреникчилериниң коммуникативтиг культуразының деңнели бедир: диалогтар тургузар билиглери; бодунуң үзел-бодалын дамчыдып билири; бердинген чугааларның сорулгаларының аайы-биле монологтарны тургузуп билири; сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлери-биле ажылдап билири; номнуң тайылбыр аппарады-биле бот ажылдап билири; словарьлардан, справочниктерден, энциклопедиялардан чогуур ужурлуг медээлерни тып билири хевирлеттинер.

Номчулга кичээлдеринге өөреникчи бодун шыырак билиглиг номчукчу мен деп чүүлдү билип алырынга дузалап турар номчукчунуң харыылап билир айтырыглары хевирлеттинер. Билиглиг номчукчу үргүлчү ном номчуурунга, сөзүглел-биле ажылдаарының аргаларын болгаш номчулганың техниказын, номчаан болгаш дыңнаан чогаалдарының утказын билип алырынга, номнарда бар билиглерни боттары тып болгаш үнелеп билиринче чүткүлдүг болур.

Бердинген курс уругларның чечен чогаалдарны номчуурунче сонuurгалын бедидер. Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3-4 класстарга дараазында бөдүүн билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында бөдүүн дыңнадыглар, номчаан чогаалының жанры, темазы, улустуң аас чогаалының бичии жанрлары – тывызыктар, үлегер домактар, дүрген-чугаалар, янзы-бүрү тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа өске.

Чечен чогаал номчуп, чечен окур-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларның ниити сайзыралы, чүвени угап, медресеп билири, сагыш-сеткилдин бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнуң сөзүглелинге дүүштүр уругларның аас-биле харыылары, чечен окур-хевиринге хамаарыштыр билип алган бүгү-ле ажыктыг чүүлдери- оларның чечен чогаалды шиңгээдип ап турарының херечизи болур.

3 - кү класстың «Литературлуг номчулга» эртеминге тургускан чижек ажылчын программа *чечен-эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг* принциптерге үндезилеттингеш, «Литературлуг номчулга» номнарының тургузуун болгаш утказын тодарадыр. Оон аңгыда чижек программада чаа федералдыг күрүне стандарттарының негелделерин езугаар уругларның номчулгага хамаарышкан билииниң деңнелдери, номчулга кичээлериниң сорулгалары, өөредириниң чамдык аргалары, планнатынган түннелдери, чижек хыналда ажылдары кирген.

Ажылчын программаны тургузарда дараазында литератураны ажыглаан:

- 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга програмазы. (Тываның ном үндүрер чери, Кызыл -2000).
- 3-кү класстың Л.С. Кара-оолдун «Литературлуг номчулга» ному (Тываның ном үндүрер чери, 2002)
- Н. С. Конгар. Класстан дашкаар номчулга ному (Тываның ном үндүрер чери, 2005)
- Э. Д. Ондар Методиктиг сүмелер. Эге школаның 3-кү класының «Төрээн чугаа» ному – биле ажылдаар башкыларга дузаламчы- Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 2003.
- 1 – 4 класска диктантаылар болгаш эдертиглер чыындызы.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга өөреникчилерниң билир ужурлуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чаңчылдары

3-кү классты доозуп тургаш, өөреникчилер дараазында чүүлдерни шиңгээдип алган турар.

Номчулганын чаңчылдары:

2-ги класска алган билиглерин улам ханыладыр болгаш быжыглаар.

Утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянынг номчууру. Номчулга үезинде нарын сөстөрни, ылаңгыя кылыг сөстөрни, чүве аттарын, утка талазы-биле тудуш холбаалыг сөстөрни (чүве ады – биле эдеренчи, демдек ады – биле чүве адынын

каттышканы) бот – боттарындан адырбайн, тудуштуруп номчууру. Сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири. Баштай иштинде номчааш, оон соонда аянын, ыткыр номчууру. Диалогту аянын рольдап номчууру. Иштинде оожум болгаш шилилгелиг номчулганың аргаларын шингээди алганы. Номчулганың темпизин сагып шыдаары. Таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65-70 хире сөс.

Сөзүглел-биле ажил. Сөзүглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарнын дес дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билир.

Улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары.

Номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары. Чогаалдын кол бодалын илередип, боттарының сөстери-биле ону бадыткаары. Чогаалдын киржикчилеринин чугаазын барымдаалап, оларга үнелел бээри.

Болуушкуннун чылдагаанын тайылбырлап шыдаары. Хайгаараан, көргөн-билген чүүлдеринин дугайында, башкының дузазы-биле сайгарган чуруктарга хамаарыштыр кыска чугаалар тургузары.

Делгереңгей болгаш кыска план езугаар нгомчаан чүүлүнүн утказын дес-дараалаштыр үшкү арындан чугаалап билири. Сөзүглелде билидинмес болгаш чаа сөстери, сөстүн чамдык уран аргаларын боттарының билир шаа-биле тайылбырлап шыдаары.

Чогаалдын кол темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлөр, абзацтар) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры. Чогаалдын маадырларының бирээзинин өмүнээзинден делгереңгей азы допчу чугаа кылып билири. Аас чогаалдарының болгаш чечен чогаалдын хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга. Басня, оон онзагай талазы.

3 -кү класстың өөреникчилеринин шингээди алыр билиглери:

- медреселдин-биле шын номчуп, бижип болгаш чугаалаарынга өөренир;
- төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглери алыр;
- ном ажыглаарынга чаңчыгар болгаш дылга сонургалы, номчулгага болгаш билиглерже чүткүлү хайныгар;
- мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизитинер;
- өөренип турар чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга чаңчыгар.

3- кү классты доозуп тура номчулга программанын шингээди алганының планнаттыг түңнелдери

Личностуг (личностные результаты)

Өөреникчилер чуну билир үжүрлүгүл:

- өөредилгениң чедишкенин болурунун чылдагаанын тып билири;
- бодунун ажылын түңнеп, үнелеп билири;
- бодунун төрөөн чуртунга болгаш чонунга, оон амыдырал-чуртталгазының хамаарылгазын шингээди алыры;
- өске чоннарнын ниити мөзү-шынарының, моральдыг нормаларының талаларын билип алыры;
- бодунун-даа, өске чоннун кижилеринин кылган эки, багай талаларының уг- шиин тып билири;
- моральдыг нормаларга болгаш этиктиг негелделерге дүүштүр аажы- чаңын таарыштырары;
- өске кижилернин сагыш-сеткилин, ишти-хөңүн билири болгаш олар-биле кады сагыш-човаары;
- уран-чечен культура-биле таныжып тура эстетиктиг овор –хевирлернин кижизитинери;
- өөредилгеже, эртем-билигже чүткүлдүү;

Өөреникчилер чуну билип алырыл:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;

- аажы - чаңы моральдыг мөзү – шынарга, уjur-чурумга чагыртыры;
- өске чоннарның хамаатыларынга дең хамаарылгалыг болуру.

Предметтиг (предметные результаты)

(Раздел «Виды речевой и читательской деятельности»)

Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянның номчууру;
- таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65 – 70 хире сөс;
- чогаалдың адынга болгаш аңаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдың кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлери, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- сөзүглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарның дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары база сөзүглелге болгаш ооң кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;
- номчаан номнарының кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларның периодиктиг журналдары- биле ажылдап билири;
- чогаалдың кол маадырларының чугаазын, чүнү кылып турарын барымдаалап оларга үнелел бээри;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунуң үзел-бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалының эстетиктиг болгаш мөзү-шынар талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалап билири;
- номчаан чогаалының кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнуң позициязынга хамаарыштыр бодунуң үзел – бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- дөмей сөзүглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажылдар (Раздел «Творческая деятельность»)

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- диалогту аянның рольдап номчууру;
- план езугаар сөзүглелди тургузуп билири;
- хайгааралдың туннелинде бижимел чугааның хевирлерин (тодарадып бижиир, угаап-бодаар), болган болуушкуннуң чылдагаанын тодарадып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген тема езугаар чогаадыгларны, номчаан номунга, көрген кинозунга, теледамчыдылгага, сөзүглелдерниң үзүндүлеринге үнелээшкиннерни бижип билири;
- номчаан чугаазынга шийжиткен көргүзүглерге киржири, шээжи-биле доктаадып алган шүлүктөрин, чогаалдың үзүндүлерин аянның номчуп билири;
- бердинген чуруктар езугаар чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- чогаалдың маадырларының бирээзиниң өмүнээзинден делгереңгей азы допчу чугаа кылып билири; чугааның сюжедин болгаш кол маадырларының болуушкуннарын улаштыр чогаадыры;
- номчаан чогаалдарынга чуруктарны чуруп билири;

- бөлүк- биле ажылдап тура сценарийни болгаш проектилерни тургузуп билири;

(Раздел «Литературоведческая пропедевтика»)

Литература эртеминге баштайгы өөрөдиге

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглер:

- сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири; баштай иштинде номчааш, ооң соонда аянның ыткыр номчууру;

- аас чогаалдарынын болгаш чечен чогаалдарынын хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга; басня, ооң онзагай талалары- биле таныжары;

- авторнуң, кол маадырларның сөзүн, пейзажтын, маадырларның хевир дүрзүзүн, оларның чүнү кылып турарын, амыдырал-чуртталгазын тодарадып ылгап билири;

- авторнуң кол маадырларга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;

- жанрларны деңнеп тургаш ылгап билири (тоол – басня, тоол – тоолчургу чугаа, - тоол – чечен чугаа о. ө.);

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш, сөзүглелдерниң анализин кылып өөренири;

- аналогия езугаар, аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш сөзүглелдерни, шүлүктөрни чогаадып тургузуп өөренири.

Метапредметтиг (метапредметные результаты)

Регулятивтиг (Регулятивные)

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглер:

- бодунуң кылыр ужурлуг ажылын планап болгаш салып алган сорулгалары-биле оларны дүүштүрүп билири;

- чаа өөрөнгөн уран – чечен чугаада башкының айтып кааны езугаар чүнү кылырын сагыыры;

- өөрөдиглиг кылдыныгларны аас болгаш бижимел хевирге кылып билири;

- болуушкун төнчүзүндө , ооң түңнелдерин анализтеп болгаш демдээн салган соонда эдилгелерни кылып билири;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- башкы-биле демниг ажылдажыышкын үезинде чечен чогаалды өөренип шиңгээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

- кылган ажылдарын ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын кылып турарын бот сайгарып шинчилеп билири;

- бодунуң номчулга ажылын планап билири.

Билип алыышкын (Познавательные)

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглер:

- херек билиглерни словарьларны ажыглап тургаш тып билири;

- чогаалдарны болгаш ооң кол маадырларын деңнеп болгаш үнелел барымдаазын езугаар аңгылап билири;

- чогаалдың кол маадырларының сөстери, сагыш- сеткили, кылып турар чүүлдерин, аразында харылзааларын шиңгээдип алыры.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- херек билиглерни библиотекалардан, өөрөдиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;

- амыдыралдың болуушкуннарын, чечен чогаалдын хевирлерин, кол маадырларын деңнеп болгаш аңгылап билири;

- чогаалды сайгарып турар үеде болгаш бодунуң амыдыралыңга даянып алгаш чылдагаан айтып турар харылзааларны, логиктиг угаан- бодалын аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;

- бердинген статья-биле ажылдап билири (статьяның кол бодалын тодарадып, планын тургузары).

Коммуникативтиг (Коммуникативные)

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглері:

- бөлүккө ажылдап өөренири; бодунуң бодалындан аңгыда эжиниң үзел-бодалын база дыңнап үнелеп билири;
- түңнел үндүрерде бодунуң бодалын тайылбырлап билири болгаш эшөөоруннун үзел-бодалы- биле деңнештирип билири;
- эжинге херек медээни шын тода дамчыдып билири;
- демниг ажыл үезинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугааны чорудуп билири;
- салдынган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

Өөреникчилерниң өөренип алып аргалары:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, өске кижилерниң үзел-бодалдарын база дыңнап билири;
- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

Шиңгээдип алырынга планнаттынган түңнелдерни түңнээр чижек даалгалар
Номчулгага берген сөзүглел «Арылар».

Мен аьдым оьткарып каайн, сен хоюңну сугтаргаш, дөө дыттар хөлегезинге эккел, оглум — деп, ачазы айбылаан.

Эрен-оол халып-ла каан. Ол аьттыг кижиге өттүнүп, адыжы-биле чаязынче алагадай каап, бирде даалыктадып, бирде саяктадып каап чоруп орган. Хоюнга чоокшулап чоруй, сөөскен аразында бир-ле чараш чүве көрүп каан. Лаптуу бөмбүү дег, артында-ла хээленчек борбак куу чүве. Чоокшулап кээп ылавылаарга, арай чемдигир-даа ышкаш болган. «Аа, дыдык боорга ээзи октапкан-дыр» кылдыр бодап, бөмбүктү кургаг сөөскен-биле илбектептер дээн: карак-ла бо, оозу хылырт дээш мыйырлы берген. «Өө-аа» дизе-ле – арылар! Сан-түң чок имиңейни-ле берген! Холун көдүрүп, чалданып чытпаже, даш-биле хапкан дег, хаваанга бир чүве чык дээн. Сегирип аары билек, чаагынга база бирээ чым-сырт кылган. Эрен-оол саргыгылаштыр кадалы берген арыны чылча тудупкаш, шаашкактаан молдурга дег, ыдып ыңай-ла болган. Ажыырынга шыдавайн, доңгайып чыдыпкаш, доозунналдыр тепкиленмишаан, ыглап бадырыпкан. Карак чажындан Эрен-оолдуң чаагы улам ажып, кижип эгелээн. Ам кээп оваарнып, ызын тыртып алган. Аарып-ажаан черлерни нугугулап, өңдейиптерге, хойлары үстү берген, чамдыы дагже үнүп бар чораан. «Чаңгыс-даа башты ышкынмас» деп ава-ачазының сөзүнүң утказын Эрен-оол эки билир. Ынчангаш дегийт-ле тура халаан. Ырап бар чораан хоюн дайгырып чорааш, кыңчыктырбайн дозуп, суггарып алгаш, дыттар хөлегезинге бөлүп, чыттырып алган. (193 сөс, Көк-оол Чамыяң)

1. 3-кү класска чыл төнчүзүндө чорудар хыналда чижек даалгаларнын планнаттынган түңнелдери:

1-ги «Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп бөлүктүң планнаттынган түңнелдери

Планнаттынган түңнел:

- аңгы-аңгы сөзүглелдерни ыткыр дыңзыг аяанныг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыңнап турар уеде уткаларын шын медреселдиг билип алыры; оларның онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырның), сөзүглелдерниң кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарның чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыңнаан өөредиглиг, эртем-популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген түңнелдерниң чедип алырының билии:

- сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлериниң шынарларын тодарадыры;
- номчаан азы дыңнаан сөзүглелиниң кол утказын, кол маадырларын, сөзүглелдин утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарның чурумун тодарадып билири;
- эртем- популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

2-ги «Чогаадыкчы ажыл» деп бөлүктүн планнаттынган түңнелдери

Планнаттынган түңнел: сөзүглелди рольдап номчууру.

Билген турар үжүрлүг билиглери:

- сөзүглелден авторнун болгаш маадырның сөзүн тып билири.
- сөзүглелдин маадырының аажы-чаңын болгаш сагыш-сеткилиниң байдалын көргүскен одуругларны ун аянын сагып тургаш, аянын номчууру.

3-кү «Литературлуг пропедевтика» деп бөлүктүн планнаттынган түңнелдери (литературоведческая пропедевтика)

Планаттынган түңнел: өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден чугула болгаш кол чүүлдерни тып, тайылбырлаарына өөреникчилерни чаңчыктырар.

Билген турар үжүрлүг билиглери:

- чогаалдарның жанрын тодарадыры;
- чогаалдың темазын, идеясын тодарадыры;
- аңгы-аңгы чогаалдарны янзы-бүрү барымдааларының(темазын, авторун, жанрын) аайы-биле бөлүктөп өөренири.

3-кү класска чыл төнчүзүндө чорудар хыналда чижек даалгалары

1-ги бөлүк

«Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп бөлүктүн чижек даалгалары

Планнаттынган түңнел:

- аңгы-аңгы сөзүглелдерни ыткыр дыңзыг аянын номчулга, иштинде номчулга болгаш дыңнап турар уеде уткаларын шын медреселдиг билип алыры; оларның онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырның), сөзүглелдерниң кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарның чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыңнаан өөредиглиг, эртем-популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген түңнелдерниң чедип алырының билии

- сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлериниң шынарларын тодарадыры;
- номчаан азы дыңнаан сөзүглелиниң кол уткасын, кол маадырларын, сөзүглелдин уткасына хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарның чурумун тодарадып билири;
- эртем- популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	Кичээлдин темазы	Хуну		Тайылбыры
		План	Факт	
1	Экии литературлуг номчулга. Е Танова. Тыва черге йөрээл.	05.09		
2	Улустун аас чогаалының биче жанрлары. Тывызыктар. Влегер домактар	12.09		
3	Улустун аас чогаалының биче жанрлары. Оюн үдээн чугаалар. Узун тыныш	19.09		
4	Класстан дашкаар номчулга Проект «Тыва эки турачылар»	26.09		
5	Өөренип өөрөн. С. Сүрүң-оол. Аккырмаа-биле ийи. Н. Носов. Бодалга бодааным.	03.10		
6	Е. Танова. Ийи 2. Проект «Мээн ынак чогаалым»	10.10		
7	Чылдың велери. Тодуг-догаа күзүмейни. Э.Кечил-оол. Кайгамчыктыг картошкам. Ч Ондар. Кыштың тыныжы.	17.10		
8	Эки кылган ажыл - элеп-читпес алдар. Ю.Кюнзегеш. Шартылаа биле кымыскай. Ю.Кюнзегеш. Ажыл.	24.10		
9	О.Сувакпит . Арзылаң биле пар. (басня) О.Сувакпит. Салааларым.	07.11		
10	Чугаа сайзырадылгазы. Туннел кичээл. Чогаадыг. «Мергежилди сонугаар мен»	14.11		
11	Хөктүг ужураалдар. Солун болушкуннар. К-Э. Кудажы. Мыйыт. С.Сүрүң-оол. Уугунмас тоорук	21.11		
12	Бойдустун чажыттары. М.Пришвин. Алдын шынаа. С. Комбу. Чогум чүл ол уруглар?	28.11		
13	С. Сурун-оол «Хек». Г.Скребицкий. Куштарның медээзи.	05.12		
14	Чылдың велери. Аккыр харлыг кыжым. Б.Хөвөңмей. Кыш. М.Кенин-Лопсан. Кыштың шүлүкчүзү.	12.12		
15	А. Пушкин. Кыш. М.Кенин-Лопсан.Харжыгаш. Л.Чадамба. Соок-Ирей.	19.12		
16	Л.Толстой. Ак кодан. Класстан дашкаар номчулга	26.12		
17	Бойдуска хумагалыг болуулу. М. Кенин –Лопсан. Өскүс аңгыр.			
18	Ч.Кара-Күске. Хүрээлелди камгалаңар!О.Сувакпит. Эмнеп алган.			
19	Авторлуг тоолдар. С.Пюрбю. Сагынгыр күске. С.Маршак. Угаанныг Күскежик			
20	С.Пюрбю. Кажар диин С.Пюрбю. Оптуг Чыккылаа.			

21	Т.Кызыл-оол. Бодаган. Т.Кызыл-оол. Багай чаңчыл.			
22	Төрээн чуртум камгакчылары. Э.Кечил-оол. Шолалатканым. Бистиң проективис: бистиначаларывыс - Ада- чуртувустуң камгалакчылары			
23	Улус аразындан ие караа чымчак. Б.Хөвөңмей. Ием холу. С.Тока. Ававыс чокта. Э.Кечил-оол. Ава сөзүн дыңналаска.			
24	Чылдыңвелери. Хөглүг чазым. О.Сагаан-оол. Онза ве. Л.Чадамба.часкы тарылга			
25	Улустуң аас чогаалы. Тоолдар. Чыраа кулун. (Тыва улустуң толу) Хам бөрү-биле шинчээчи бөрү (Тыва улустуң тоолу)			
26	Хараган бажында дүк (Тыва улустуң тоолу)			
27	О. Сагаан-оол « Оол биле Кушкаш» О.Сагаан-оол. Элик оглу.			
28	Төөгү болгаш тоолчургу чугаалар. Дуза дилээн адыг. (төөгү чугаа). Аскыр дагаа чүге даң бажында алгырар апарганыл? Дээлдиген үнү			
29	Ойнаксанчыг оюннарым Ч. Кара-Күске. Чылгылаар мен. Ч. Кара-Күске. Чуңгу. А Шоюн .Таныжылга.			
30	Кижил болуру чажындан. С. Сүрүң-оол.Шериг-ооллун олчазы. Ч. Кара-Күске. Алышкылар.			
31	И. Андреевич Крылов. Чаан болгаш Моська. Л.Толстой. Өшкү биле бөрү			
32	Өске чоннарның аас чогаалы Бят чок крокодил (Кхмер тоол) Кыргыз улустуң толу. Ийи элчиген.			
33	Чонум чаагай ёзу чаңчылдары. К-Э. Кудажы. Таңды кежи М.Кенин-Лопсан. Муңгашталган балыктар. Е.Танова. Артыш.			
34	Чылдың велери. Чараш чайым. Л.Чадамба. Каас ве. С.Сүрүң-оол. Чодураа С. А.Сарыг-оол. Чайлагга. Э.Кечил-оол.солун чайым.			

Чижек даалгалар

Даалга №1

Билин: сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлериниң тускай шынарларын тодарадыры.

Ортумак деңнелдиг билигниң даалгазы

Сөзүглелди номчааш, айтырыгларга харыыны бээр.

1. Бо чугаа чогаалдың кандыг хевирлеринге хамааржырыл?

а) эртем-популярлыг	в) уран-чечен
б) өөредиглиг	г) тайылбырлыг

Сөзүглелди ажыглап тургаш бодуңнуң харыыңны шынзыдып бижи.

Харыы: _____

Эки шиңгээдин алган билигниң даалгазы

Сөзүглелдин үш кол шынарларын айтып турар харыыларны тыпкаш, харыыңны тайылбырлап бижи.

Даалга №2

Билин: номчаан азы дыңнаан сөзүглелиниң кол утказын, кол маадырларын, сөзүглелдин утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарның чурумун тодарадып билири;

Ортумак деңнелдиг билигниң даалгазы

Сөзүглелге аттан бээр.

2. Чугааның кол утказынга тааржыр домакты демдегле.

- а) Эрен-оол хой кадарып чораан.
- б) Арылар Эрен-оолду көрүп каан.
- в) Ачазы хой кадарып чораан.
- г) Эрен-оол арыларны дүвүредипкеш, шактырып алган.

3. Домактарны утказының аайы-биле дугаарла. 1 деп сан бар, 2, 3, 4 деп саннарны салыр.

- а) «Өө-аа» дизе-ле _ арылар!
- б) Лаптуу бөмбүү дег, артында-ла борбак куу чүве. 1
- в) Ынчангаш дегийт-ле тура халаан.
- г) Ам кээп оваарнып, ызын тыртып алган.

Эки шиңгээдин алган билигниң даалгазы

Сөзүглелди кезектерге чарар. Кезек бүрүзүңге аттан бээр.

Харыы:

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

2. «Чаңгыс-даа башты ышкынмас» деп домакта чүлерниң дугайында чугаалап турарыл?

а) хойлар дугайында	в) бөмбүктер дугайында
б) арылар дугайында	г) сөөскеннер дугайында

Даалга №3.

Билии: өөредиглиг, эртем- популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

Номчаан сөзүглелге айтырыглар тургузуп бижи. Айтырыгларны дараазында сөстөр- биле эгеле.

Кым _____

Чүгө _____

Чүү _____

Эки шиңгээдин алган билигний даалгазы

Номчаан сөзүглелиңге тывызык-айтырыгдан чогааткаш бижи.

2-ги бөлүк

«Чогаадыкчы ажыл» деп бөлүктүн чижек даалгалары

Планнатынган түңнел: сөзүглелди рольдап номчууру.

Билген турар үжүрлүг билиглери:

- сөзүглелден авторнуң болгаш маадырның сөзүн тып билири.

- сөзүглелдин маадырының аажы-чаңын болгаш сагыш-сеткилиниң байдалын көргүскен одуругларны ун аянын сагып тургаш, аянның номчууру.

Чижек даалгалар

Даалга № 1

Билген турар үжүрлүг билиглери: сөзүглелден маадырның болгаш авторнуң сөстөрүн тыпкы.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

- Сөзүглелди эгезинден эгелээш «сылдысчыгашка» чедир номчу. Аянның номчуурунга белеткен.

Эки шиңгээдин алган билигний даалгазы

- Сөзүглелден ачазының чугаазын тыпкаш, ушта бижи. Ону аянның номчу.

Даалга № 2.

Билген турар үжүрлүг билиглери: сөзүглелдин маадырының аажы-чаңын болгаш сагыш-сеткилиниң байдалын көргүскен одуругларны ун аянын сагып тургаш, аянның номчууру.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

Үзүндүден оолдуң харыысаалгалыын көргүскен домакты тыпкаш, адаан шый.

Карак чажындан Эрен-оолдуң чаагы улам ажып, кижип эгелээн. Ам кээп оваарнып, ызын тыртып алган. Аарып-ажсаан черлерни нугугулап, өндөйип кээрге, хойлары үстү берген, чамдыы дагже үнүп бар чораан. «Чаңгыс-даа баашты ышкынмас» деп ача-ачазының сөзүнүң утказын Эрен-оол эки билir. Ынчангаи дегийт-ле тура халаан. Ырап бар чораан хоюн дайгырып чорааш, кыңчыктырбайн дозуп, суггарып алгаи, дыттар хөлегезинге бөлүп, чыттырып алган.

Адаанда үзүндүден кол маадырның арыларга ызыртып турарын көргүскен одуругларны тыпкаш, кандыг аян-биле ону номчуурун тодараткаш, үн аянын сагып тургаш, номчу.

Холун көдүрүп, чалданып чытпаже, даш-биле хапкан дег, хаваанга бир чүве чык дээн. Сегирип аары билек, чаагынга база бирээ чым-сырт кылган. Эрен-оол саргыгылаштыр кадалы берген арыны чылча тудупкаш, шаашкактаан молдурга дег, ыдып ыңай-ла болган. Ажсыырынга шыдавайн, доңгайып чыдыпкаш, доозунналдыр тепкиленмишаан, ыглап бадырыпкан.

Эки шиңгээдиң алган билигнің даалгазы

Үзүндүнү номчааш, чүнүң дугайында чугаалап турарын тодараткаш, бижи. Ол домакты тыпкаш, аянның номчу.

«Аа, дыдык боорга ээзи октапкан-дыр» кылдыр бодап, бөмбүктү кургаг сөөскен-биле илбектептер дээн: карак-ла бо, оозу хылырт дээш мыйырлы берген. «Өө-аа» дизе-ле – арылар! Сан-түң чок имиңейни-ле берген!

3-кү бөлүк

«Литературлуг пропедевтика» деп бөлүктүң чижек даалгалары (литературоведческая пропедевтика)

Планаттыңан түңнел: өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден чугула болгаш кол чүүлдерни тып, тайылбырлаарыңа өөреникчилерни чаңчыктырар.

Билген турар үжүрлүг билиглери:

- чогаалдарның жанрын тодарадыры;
- чогаалдың темазын, идеясын тодарадыры;
- аңгы-аңгы чогаалдарны янзы-бүрү барымдааларының(темазын, авторун, жанрын) аайы-биле бөлүктөп өөренири.

Чижек даалгалар

Билген турар үжүрлүг билиглери: чогаалдың жанрын тодарадып билири.

Даалга № 1.

Ортумак деңнелдиг билигнің даалгазы

Бо чугаа чогаалдың кандыг жанрыңа хамааржырыл? Харыыны демдегле.

а) чечен чугаа	в) шүлүк
б) тоол	г) шии

Эки шиңгээдиң алган билигнің даалгазы

Номчаан чогаалдарың (сөзүглелдериң) аразындан бо чогаалдың (сөзүглелдиң) жанрыңа (хевиринге) дүгжүп турар чогаалдың (сөзүглелдиң) адын бижи:

Даалга № 2

Билген турар үжүрлүг билиглери: чогаалдың (сөзүглелдиң) темазын тодарадып билири.

Ортумак деңнелдиг билигнің даалгазы

1. Номчаан сөзүглелиң кандыг темага хамааржып турарыл?

а) Төрээн чурт	в) Ажыл-иш, амыдырал
б) Экология, кадыкшыл	г) Чылдың үелери

Эки шиңгээдиң алган билигнің даалгазы

Эрен-оол ышкаш оолдарга чүнү чагыыр сен?

- а) Арыларга шактыргаш, эки ыглаар.
- б) Дириг амытаннарны эки дүвүредир.
- в) Ары бүрүзүңге бөмбүк-биле өг кылып бээр.

г) Кандыг-даа амытанның оран-савазынга дээп болбас.

Автор эң-не кол чүнү чугаалаксааныл?

а) Эрен-оолдун ачазының дугайында

б) тенек оол дугайында

в) хойлар дугайында

г) бойдуска камныг болурунун дугайында

Чижек хыналда даалгаларның шын харыылары

Бөлүктүн дугаары	Даалгалар дугаары	Даалгаларның деңнели	Кезек даалгалары	Шын харыылары	Баллы
1-ги бөлүк	№1	Ортумак билигнің Эки шиңгээдип алган билигнің	№1	Б, б.а	2 б
			№1	Б.а	3 б
	№2	Ортумак билигнің Эки шиңгээдип алган билигнің	№1	Б.а	1 б
			№2	Г	1 б
			№3	Б-1,а-2,в-3,г-	1 б
			№1	4	5 б
			№2	Б.а	1 б
				А	
	№3	Ортумак билигнің Эки шиңгээдип алган билигнің	№1	Б.а	3 б
			№1	Б.а	2 б
2-ги бөлүк	№1	Ортумак билигнің Эки шиңгээдип алган билигнің	№1	Б.а	1 б
			№1	Б.а	3 б
	№2	Ортумак билигнің Эки шиңгээдип алган билигнің	№1	Б.а	1 б
			№2	Б.а	2 б
			№1	Б.а	3 б
3-кү бөлүк	№1	Ортумак билигнің Эки шиңгээдип алган билигнің	№1	А	1 б
			№1	Б.а	1 б
	№2	Ортумак билигнің Эки шиңгээдип алган билигнің	№1	В	1 б
			№1	Г	1 б
			№2	Г	1 б

Даалгаларның түңнелин үнелээри:

28-32 балл. Эки шиңгээдип алган («5»)

21-27 балл. Эки шиңгээдип алган («4»)

16-20 балл. Шиңгээдип алган («3»)

15 баллдан куду. Шиңгээдип албаан («2»)

